

Publius, inquit, Tribunatum plebis petit. Quid ais? & inimicissimus quidem Cæsaris, & ut omnia, inquit, ista rescindat. Quid Cæsar? inquam. Negat se quicquam de illius adoptione tulisse: Deinde suum, Memmii Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus juvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui ajunt ⁸ *ζώσης φωνής*? quanto magis vidi ex tuis literis, quam ex illius sermone, quid ageretur, ⁹ de ruminacione quotidiana, ¹⁰ de cogitatione Publii, ¹¹ de lituis *βοάτιδος*, de signifero ¹² Athenione, de literis ¹³ missis ad Cnæum, ¹⁴ de Theopanis, Memmii quoque sermone? Quantam porro mihi expectationem dedisti convivi istius ¹⁵ *ἀσπληγῆς*? Sum in curiositate ¹⁶ *ὀξύτητος*: sed tamen facile patior te id ad me ¹⁷ *συμπόσιον* non scribere; præsentem audire malo. Quod me ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam nunc fluctuat; ¹⁸ *κατ' ὀνόματι τρυφῆς*. Quæ si defecerit, magis erunt judicata quæ scribam: quæ si statim a me ferre non poteris, primus habebis tamen, & aliquandiu solus. ¹⁹ Dicæarchum recte amas. Luculentus homo est, & civis haud paulo melior, quam isti nostri ²⁰ *ἀδικητάρχοι*. Literas scripsi hora decima Cerealibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi pri-

⁵ *Ista*] Leges Cæsaris. Quod Clodius in tribumatu conatus est. Vide Orationem pro Domo sua. *Manutius*.
⁶ *Memmii*] Quo postea pratore de Cæsaris actis referente, cognitio Senatui delata. *Suet. in Cæs. Corradus*.
⁷ *Metelli Nepotis*] Qui moleste fert, Auguratum sibi eripi, ep. 5. h. l. & Pompejum cum Mutia forere divorcium fecisse ep. 9. lib. 1. *Idem*.
⁸ *Zōses*] *Πῶς* vocis, supple, *major efficacitas*. *Provechium*.
⁹ *De ruminacione quotidiana*] de occultis consiliis, quæ Cæsar, Pompejus, Crassus quotidiana ruminacione contra rempublicam inirent. *Manutius*.
¹⁰ *De cogitatione Publii*] De rescindendis Cæsaris legibus. *Idem*.
¹¹ *De lituis βοάτιδος*] P. Clodii forerem intelligit, quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. Erat enim seditiosa.

ep. 1. 9. 12. *Idem*.
¹² *Athenione*] Athenio dux in Sicilia fuit fugitivorum, & cujus nomine fortassis hic designatur Vatinius, Tribunus plebis, qui tanquam signifer Cæsaris & Clodii contra optimates sequit: ut indicat oratio in ipsum. *Poppo*.
¹³ *Missis*] Capuam. Ep. 19. h. l. *Corr.*
¹⁴ *De Theopanis*] Ep. 5. h. l. *Idem*.
¹⁵ *Ἀσπληγῆς*] Delicati.
¹⁶ *Ὀξύτητος*] Famelicus.
¹⁷ *Συμπόσιον*] Convivium.
¹⁸ *κατ' ὄνοματι*] Per autumnum *fax*, supple, nondum defecit.
¹⁹ *Dicæarchum*] Scriptorem luculentum. Epist. 1, & lib. 6. ep. 2. *Manus*.
²⁰ *Ἀδικητάρχοι*] Injusti magistratus, cum Dicæarchus justus magistratus interpretari possit. Intelligit autem Cæsarem & reliquos. *Corradus*.

mus obvenisset Terentia delectata est tuis literis: impertit tibi multam salutem: ²¹ *Κικέρων ὁ φιλόσοφος τῶν πολιτικῶν Τίτων ἀσπληγῆτος*.

²¹ *Κικέρων*] Jocatur de se ipso: & *καλῶς* scilicet anteponebat τῶν πολιτικῶν βίαν τῆς *ἐπιστολῆς* Atticum appellat, quia Dicæarchum *Φωρυγῆς*. Epist. 16. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XIII. FACINUS indignum! epistolam ¹ *αἰθάρε* tibi a Tribus tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse? At scito eum fasciculum, quo illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, & ad me in Formianum relatum esse: itaque tibi tuam epistolam jussi referri; ex qua intelligeres, quam mihi tum illæ gratæ fuissent. Romæ quod scribis sileri; ita putabam. At hercule in agris non filetur: nec jam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc ² *Τηλέφυλον* veneris *Λαυρυγιονίω*, (³ Formias dico) qui fremitus hominum? quam irati animi? quanto in odio noster amicus Magnus? ⁴ *καὶ* cujus cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenscit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lente, quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, ⁵ *φιλοσοφώμεν*. Juratus tibi possum dicere, nihil esse tanti. Tu si ⁶ literas ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos prid. Non. Maj. cogitamus.

¹ *Ἀσπληγῆτος*] Eadem ipsa hora.
² *Τηλέφυλον*] *Τελεφυλον Λαυρυγιονίω*. *Odyss. K. Vide Cluver. Ital. ant. 3. 10.*
³ *Formias*] Antiquam *Λαυρυγιονίω* sedem. *Plin. III. cap. 5. Corradus*.
⁴ *Cujus cognomen*] Pompeji cognomen illud, Magnus, suam celebritatem, honoremque amittit: quemadmodum & Crassi, qui

Dives ex opibus appellatus est, opibus imminutus cognomen paulatim exinguitur *Manutius*.
⁵ *Φιλοσοφώμεν*] *Philosophemur*.
⁶ *Literas ad Sicyonios*] *Scriptas a Consulibus: ut Sicyonii, qui te laedebant (ep. 1. hujus libri) tibi pecuniam solvant, aduolens, profecturus in Epirum. Corrad.*

CICERO ATTICO SAL.

XIV. QUANTAM tu mihi moves expectationem de sermone ¹ Bibuli! quantam de colloquio ² Clodii! quantam etiam de illo delicato convivio! proinde ita venias ad sitientes aures. Quanquam nihil est jam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster ³ Sampliceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare, & cum has actiones ⁴ *δυνατότερος* videbit, ⁵ ruere incipiat. Ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim ⁶ *εὐρωπαικῶς*, quam cum optima spe dimicare. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. ⁷ Basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. ⁸ At quam partem basilicæ? tribum Æmiliam. Sed, ⁹ omitto vulgus, post horam ¹⁰ molesti ¹¹ ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus. Immo ille quidem jam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebofius, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime expectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Maj. Vide enim quibus hominibus aures sint deditæ meæ. ¹² Occasionem mirificam,

¹ *Bibuli*] Quia scripserat Atticus, se cum M. Bibulo sermonem habiturum, etiam cum Clodia Publicii sorore. *Manut.*

² *Sampliceramus*] Pompejus.

³ *Εὐρωπαικῶς*] Faciles ad evertendum.

⁴ *δυνατότερος*] Aliquid conari, quo magis republicam perturbet. *J. F. Grenov.*

⁵ *εὐρωπαικῶς*] Sub tyranno esse, a tyranno regi: sic male vebri alio gubernatore, ep. 9. h. 1. *Corradus.*

⁶ *Basilicam habeo, non villam*] Locum frequentem, ut Romæ sunt basilicæ. *Idem.*

⁷ *At quam partem*] In basilicis quæque Tribus certum & designatum locum habebat. Tribus autem Æmilia, plenissima omnium Tribuum erat. Cum ergo disticeret basilicam se habere Formianorum frequentia, non villam; subiunxit, At non quamlibet basilicæ partem; Tribum, inquit, habeo Æ-

miliam. *Goveanus.* Ita etiam Victorius edidit. Sed *Manutius*, At comparem basilicæ &c. *Bofius* vero, At quam partem basilicæ &c. Quo modo interpretentur, alii legant apud Grævium, ego non satis intelligere potui. *Olivestus.*

⁸ *Omitto vulgus*] *Κατὰ τὰς ἡμέρας*, dictum est *omissa vulgus*. Invenit enim qualibet hora diei molestissimum esse vulgus Formianorum, nedum post quartam solum. *Bof.*

⁹ *Ceteri*] Ceteri qui sunt Formis mihi molesti non sunt post horam quartam. Nam ante eam horam me valde salutacionibus interpellant. Reliquum tempus diei C. Arrius, & Sebofius me non sinunt tranquille & quiete ducere, ita odiose importuni sunt. *Idem.*

¹⁰ *Occasionem*] Quoniam, dum frequentie hujus me tædet, facile, & minoris fundum venderem. *Corradus.*

cam, si qui tunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud ¹ *problema*? *Magnum quid aggrediamur, & multæ cogitationis, atque otii.* Sed tamen fatisciet ² nobis, neque parceretur labori.

¹ *Problem*] Legendum cum interrogacione, quasi dicat, fieri non potest, cum singulis horis interpellat, ut id, quod suades, problema, & magnum aliquid aggrediar, &

multæ cogitationis. Nam hæc verba, *magnum aliquid aggrediamur*, &c. descriptæ ex epistola Attici. *Bofius.*

CICERO ATTICO SAL.

XV. UT scribis, ita video, non minus incerta in Republica, quam in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum, opinionumque delectat. Romæ enim videor esse, cum tuas literas lego, & ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. Illud tamen explicare non possum, ¹ quidnam invenire ² possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudinis animi in ³ comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius iudicium sine ulla correctione Reipublicæ? nimirum ⁴ in Publico spes est: fiat, fiat Tribunus plebis: si nihil aliud, ut eo citius tu ⁵ ex Epiro revertare. Nam ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmodi, sis advolaturus. Verum ut hoc non sit; tamen feu ⁶ ruet, seu

Q 2 eri-

¹ *Quidnam*] Scripserat Atticus inventum iri quiddam a Cæsare super agraria re, quod nemo improbare, nemo reculare. Ep. 15. *Manutius.*

² *Possit*] Julius Cæsar.

³ *Comitiorum dilatione*] Bibulus, domo pedem non effereus, edictis comitia differebat. Neque videntur hæc fuisse comitia consulum designandorum; (quippe ante Quintilem mensis non designantur; hæc autem Aprilii mense scripta sunt) sed legis agrariæ rogandæ. *Manutius.*

⁴ *In Publico spes est*] Afflicta respublica jacet, quam Bibulus erigere non potest, qui se, Cæsaris metu, parietibus tenet. Quis igitur eriger? spes jam nulla superest, nisi

in Clodii tribunatu, qui istorum est inimicissimus: ergo, etsi video, quæ mihi ab illo tempestas impendat, fiat tamen, fiat tribunus plebis. Et protulit hoc Cicero cum indignacione; quod reipublicæ salus in uno posita videatur, homine omnium perditissimo. Ep. 12. *Idem.*

⁵ *Ex Epiro*] Quo Atticus propediem erat iturus, ad exigendas a Sicyoniis pecunias. *Idem.*

⁶ *Ruet*] Videtur opponi verbo, eriget, & significare evertet, ut apud Terentium Adelphis, cæteros ruentem, agerem, rapientem, ruderem, præteritum: & Virgilium, Georg. l. 105. *Bofius.*

eriget Rempubicam, ⁷ præclarum spectaculum mihi propono, modo te confessorè spectare liceat. Cum hæc maxime scriberem, ecce tibi Sebolus. Nondum plane ingemueram; Salve, inquit Arrius. Hoc est, Roma decessere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? Ego vero ⁸ in montes patrios, & ad incunabula nostra pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler ulque ad III Non. Maj. Terentiæ pergrata est assiduitas tua, & diligentia in controversia ⁹ Mulviana. Nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui ¹⁰ agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recusat. Ea tibi igitur, & Κικέρων, ¹¹ δημοκρατικάται πῶς, salutem dicunt.

⁷ Præclarum] Seu eum viderimus frustra multa machinari; nobis enim cum illo disputare, ejusque molitionibus obviam ire certum est: seu erigere rempublicam, & illis adversari, qui eum ad plebem deduxerunt. *Grævus*.

⁸ In montes] Ad montes Arpinates. Verum hunc Enniam esse putabat Gullielm. ⁹ Mulviana] Publicani publica conducebant. Ideo Mulvius, cogitor, ut puto, publicanorum, publicos agros a privatis vindicare conabatur, ut publicanorum vestigal augetur. *Manutius*.

¹⁰ Agros publicos] Agri publici, de hostibus capti, tria genera, unum, quod colonis donabatur; alterum, quod a censoribus in quinquennium locabatur; tertium, quod ob vastitatem, quæ fere bellum consequi solet, illis, qui colere vellent, in perpetuum assignabatur, imposito annuo vestigali, ut arborum quietas, frugum decima, pecoris etiam quædam pars penderetur. Quod ab Appiano lib. 1. Bellorum civilium scriptum est. Ex hoc tertio genere erant agri, quos Terentia, & Atricus possidebant. Sed Atricus legitimum vestigal publicanis pendebat: qui fortasse cum illo agrorum genere, de

quo secundo loco mentionem fecimus, hoc etiam tertium de censoribus conducebant, non ut fructus ipsi perciperent, sed ut vestigal illud, cujus admodum facilis exactio non esset, suo periculo exigerent. Terentia ne vestigal quidem illud, satis tenue, pendere volebat; credo, ne beneficium amitteret lege Thoria datum. Nam Sp. Thorius, ut ait Cicero in Bruto, agrum publicum vestigali levaverat. Sed videtur ejus legis auctoritas, ut aliarum quoque legum, vetustate contemni coepta: itaque multi, quorum in numero Atticus erat, vestigal, tanquam lege illa abrogata, pendebant: nonnulli vero, in quibus erat Terentia, tanquam lege Thoria manente, recusabant. Terentia negotium agebat Atticus, eo libertinus, ut Cicero significat, quia, si secundum Terentiam in ea causa judicatum esset, ipse etiam de pendendo vestigali recussisset, immunitatem agrum publicum legis Thoria beneficium possideret. Mulviana vocatur controversia, quia Mulvius, ut puto, publicanorum causam procuraret. *Idem*.

¹¹ Δημοκρατικάται] Optimatum Aristocratismus puer.

CICERO ATTICO SAL.

XVI. CÆNTO mihi, & jam dormitanti, prid. Kal. Maj. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quæris? Primum ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis, quam molestia. Cogitanti autem hæc fere succurrebant. Primum ex eo, quod superioribus literis scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbare; majus aliquid timebam: hoc mihi ejusmodi non videbatur. Deinde, ut me ego consolet, omnis expectatio largitionis agraria in agrum Campanum videtur esse ¹ derivata: qui ager, ut dena jugera sint, non amplius hominum quinque millia potest sustinere. ² Reliqua omnis multitudo ³ ab illis ⁴ abalienetur necesse est. Præterea, si ulla res est, quæ bonorum animos, quos jam video esse commotos, vehementius possit incendere, hæc certe est, & eo magis, quod portioris Italiae sublati, agro Campano diviso, quod vestigal superest domesticum, præter ⁵ vicissimam? qua mihi videtur una coniunctura, clamore ⁶ pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnæus quidem noster jam plane quid cogit nescio, ⁷ Φυσῆ γὰρ ἔσμιχρῶσιν ἀνδρῶσιν ἐστὶ, Ἀλλ' ἀγέλεις φύσιντι φοβείας ἄτερ.

Qui

¹ Illius] Cæsar. *Manutius*.

² Ego] *Egomet*. Bofus *Balarjanus*.

³ Derivata] Expectatio illa omnis de agraria re hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi dividatur. *Manutius*.

⁴ Reliqua] Quia viginti hominum millia divisionem agrorum perebant, & confecti sunt. 1. Vellejus lib. II. App. lib. II. *Idem*.

⁵ Illis] Qui legem agrariam tulerunt. *Idem*.

⁶ Abalienatur] Id non accidit: quia Cæsar, cum agrum Campanum intelligeret tantæ multitudini non sufficere, præterea Stelatem Campanum divisit. Suetonius. *Idem*.

⁷ Vicissimam] Vicissima fuit vestigal quod capiebatur ex libertorum manumissione, &

pendebatur a dominis, & servorum emptione, quod ab emptore solvebatur: de quo vide J. Lipsium ad Tacit. XIII. Ann. cap. 31. *Grævus*.

⁸ Pedissequorum] Infimæ plebis, quæ, si quis tribunus de tollenda vicissima concionaretur, clamore statim esset approbatur. *Manutius*.

⁹ Φυσῆ γὰρ] Horum Sophocleorum versuum, quos & Dionysius Longinus παρ' ὕψος Sect. 3. commemoravit, interpretatio non eadem est, neque omnes verum sensum adsecuti sunt. Φοβείας quid sit, docuere Salmast. ad Solin. & interpretes ad Longinum, nempe capistrum, quo tibicines spiritum coercerent, ne nimis & immoderatus in tibiam irrumperet. Hinc ἄτερ φοβείας metaphorice est

Qui quidem etiam ¹⁰ istuc adduci potuerit. Nam adhuc hoc ¹¹ ἐσοπίεσθαι, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit intercedi necne, nihil ad se pertinere: de rege ¹² Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de celo tum servasset, necne, sibi quærendum non fuisse: de Publicanis, voluisse illi ordini commodare, quid futurum fuerit, si Bibulus tum ¹³ in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc vero, Samplicerame, quid dices? vestigal te nobis ¹⁴ in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum ¹⁵ obtinebis? oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Cæsaris. Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quam ingratum animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modo præmiorum, sed ne sermonum quidem unquam fructum ullum, aut gratiam retulerant. Quod si ¹⁶ in eam me partem incitarem, profecto jam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut quoniam tanta controversia est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto amico meo, ut ille tuus ¹⁷ τῶν πρακτικῶν ἔστω longe omnibus anteponat, hic autem ¹⁸ τῶν θεωρητικῶν, utriusque a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicæarcho assatim satisfecisse: respicio nunc ¹⁹ ad hanc familiam, quæ mihi non modo ut requiescam permittit; sed re-

sine modo. Cæcilius dicit Longinus esse egregio spiritu, sed cum temperare eum non possit, nimium evehi, & inde tumorem, *μωροῦ*, existere. Sic cum Pompejus dicitur magnis tibiis uti, & vehementer eas instigare, sed sine capistro, hoc dicitur: Pompejum vitibus suis, quæ magis sint, abuti, & cum cupiditatibus suis modum imponere non possit, nimis alte evolare velle, eaque cupere, quæ aut ferri non possint, aut ipse non possit consentire. *Erosus.*

¹⁰ *Istuc adduci*] Adduci, ut agri Campani divisionem, rem turpissimam; & reipublicæ maxime exitiofam, Cæsari gratificans probaret. *Manutius.*

¹¹ *Ἐσοπίεσθαι*] Cavillabatur, & cavillando dicebat, quæ sequuntur. *Corradus.*

¹² *Alexandrino*] Ut rex Alexandriæ Prolemæus a senatu & populo Romano socius

appellaretur. Cæsar lib. III. de Bello civili. *Manutius.*

¹³ *In forum*] Quo descendenti Bibulo inter cæteras injurias coplinus stercoris superfusus est. Plur. in *Car. Corradus.*

¹⁴ *In monte Antilibano*] In longinquis regionibus vestigal dedisse populo Romano, domesticum abstulisse? De monte Antilibano Plin. I. V. Strabo lib. XVI. *Man.*

¹⁵ *Obtinebis*] Excusabis, tueberis, ut homines non reprehendant. *Idem.*

¹⁶ *In eam partem*] Contra tam iniquam paucorum dominationem. *Idem.*

¹⁷ *Τῶν πρακτικῶν*] Vitam, quæ in rebus gerendis versatur.

¹⁸ *Τῶν θεωρητικῶν*] Quæ in rerum contemplatione versatur.

¹⁹ *Ad hanc familiam*] Ad Theophrastum factam. *Manutius.*

prehendit, quod non semper quierim. Quare incumbamus, o noster Tite, ad illa præclara studia: & eo, quod unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit ²⁰ πρόσθε λέων ὀπίθεν δέ. Quid dicam nescio. Nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ²¹ ut annales suos emendem, & edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, ²² de portorio circumvectionis; ait se de consilii sententia rem ad Senatum rejecisse. Nondum videlicet meas literas legerat; quibus ad eum, re consulta & explorata, perscripseram, non deberi. Velim, si qui Græci jam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, & si tibi videbitur, his demonstras, quid ego de ea re sentiam. ²³ Si possum discedere, ne causa optima in Senatu pereat, ego ²⁴ satisfaciam Publicanis; ²⁵ εἰ δέ μὴ, (vere tecum loquar) in hac re malo universæ Asiæ, & negotiatoribus: nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quæstiones autem, quæso, num etiam ²⁶ de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, ²⁷ quod extremum est.

Te

²⁰ *Πρόσθε λέων ὀπίθεν*] Ante leo, sed a tergo &c. Hoc dicit, ut Quintus frater in epistola ad te scripta, ita ad me quoque scribens fuit varius & inconstans, ut qui in prima parte epistolæ de mansionem suam in Asia valde sollicitus esset, in altera minimum laboraret. Homericus versus integer est Iliad. VI. 181. *Popma.*

²¹ *Ut annales suos emendem*] Tanquam hoc abfursum. De annalibus Quinti Ciceronis vide lib. XIII. ep. 13.

²² *De portorio*] Cum publicani pro rebus, quæ circumvehantur, portorium sibi dicere debent, provinciales, & negotiatores negarent: pro prætor Quintus, dubia sententia fluctuans, rem ad senatum rejecit. *Manutius.*

²³ *Si possum discedere*] Elegans sententia, nec tamen admodum, ut video, satis nota.

Necve enim, *Discedere*, proprie hic accipiendum, sed *ἀποχωρεῖν*: quasi dixerit: Si possum consequi, si hunc exitum res habere potest, ne Græci causa cadant. *Idem.*

verbum Terentius quoque usurpavit eodem sensu: apud quem ita loquitur Geta servus in Phormione: *Modo ut hoc consilio possit discedi, ut istam ducat.* *Idem.*

²⁴ *Satisfaciam publicanis*] Altius rebus; cum in hac eorum animos offendamus. *Id.*

²⁵ *Εἰ δέ μὴ*] Relefer ut proximum verbum, *Satisfaciam*. Si contingerit, inquit, ut publicanis deinde satisfacere non possim; haud tamen in mentem veniet penitere, quod in hac causa, quæ optima est, universæ Asiæ, & negotiatoribus satisfacere maluerim. *Idem.*

²⁶ *De cistophoro*] Quod Quinto fratri, Asiæ prætoris, a populo Romano debetur, id vellem denario, id est, Romano pecunia, curari. Quæstiones autem primo volebant cistophoro, hoc est Asiatico nummo: nunc etiam id videntur reculare. *Idem.*

²⁷ *Quod extremum est*] Ut numerentur nobis cistophori, summa quæstorum injuria, qui cogant nos Romæ uti Asiatica pecunia. *Idem.*

128 **EPISTOLARUM**
Te in Arpinati videbimus, & hospitio agræ hinc accipiemus; quoniam ²⁸ Maritimum hoc contempisti.

²⁸ Maritimum] Formianum : quo expectatus venire noluisse. *Manutius*.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. PRORSUS, ut scribis, ita sentio. Turbatur ¹ Sampliceramus. Nihil est, quod non turbandum sit. ² Ομοθυμίως τυρανίδα συγκατέχευε. Quid enim ista repentina ³ affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid ⁴ effusio pecuniæ significant? quæ, si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut hæc extrema esse non possint. Quid enim eos hæc ipsa per se delectare possunt? Nunquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. Dii immortales! Verum, ut scribis, hæc in Arpinati a. d. vi. circiter Id. Majas non desolebimus, ne & opera & oleum ⁵ philologiæ nostræ perierit: sed conferemus tranquillo animo. Neque tam me ⁶ δελατισία consolatur, ut antea, quam ⁷ ἀδιαφορία; qua nulla in re tam utor, quam in hac civili & publica. Quin etiam, quod est subinane in nobis, & non ⁸ ἀφιλόδοξον, (bellum est enim sua vitia nosse) ⁹ id afficitur quadam delectatione: solebat enim me pungere, ne Samplicerami merita in patriam ad an-

¹ Sampliceramus] Pompejus turbatur cum se omnium sermonibus sentit vapulare. Ep. 14. h. l. *Corradus*. Veteres libri, *turbatur*. Emendavi, *turbas* *ei*. Videtur enim Cicero significare Pompejum vi turbas eiere. *Bohus*.
² Ομοθυμίως] Plane, & aperte tyrannidem affectat.

³ Affinitatis] Juliam, Cæsaris filiam, Pompejus duxerat uxorem, quæ, antequam Pompejo collocaretur, desponsa fuerat Servilio Cæpioni. *Manutius*.

⁴ Effusio pecuniæ] Cum suavit effusionem pecuniæ publicæ ad emendos agros & plebi dividendos, quod Cæsaris lege agraria continebatur: est agri postea empti non sunt, & pecuniam sumptam ex ærario Clodius Tribunus plebis dedit Gabinio in Syriam eunt. Pro Domo. *Poppo*.

⁵ Philologia] Balliolens. codex scribit

philosophia: quæ scriptura mihi restior videtur & magis appositæ. Frustra enim philosophiæ dedisset operam, si nunc luctus se daret propter improbitatem aliquot civium. Philosophia docet res adversas & omnes eventus æquo animo ferre, non philologia. *Grævius*.

⁶ δελατισία] Bona spes.

⁷ ἀδιαφορία] In neutram partem inclinatio.

⁸ ἀφιλόδοξον] A gloriæ cupiditate alienum.

⁹ Id afficitur] Refertur ad illud, *Quod est subinane in nobis*, hoc sensu: Quæ ambitio in nobis est, ea nunc habet quo delectetur: siquidem Pompeji merita in patriam non jam, ut antea verebatur, majora quam nostra, videri possunt. *Man.*

AD ATTICUM LIB. II.

nos de majora viderentur, quam nostra: hac quidem cura certe jam vacuum est. Jacet enim ille sic, ut ¹⁰ πτώσις Curiana stare videtur. Sed hæc coram. Tu tamen videris mihi Romæ fore ad nostrum adventum; quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. Sin, ut scribis, ita venies; velim e ¹¹ Theophane expiscere, quoniam in me animo sit ¹² Alabarches. Quæres scilicet, ut soles ¹³ κατὰ τὸ κηδεμονικόν, & ad me ab eo quasi ¹⁴ ὑποθήκας afferes, quem admodum me geram. Aliquid ex ejus sermone poterimus *περὶ τῶν ἄλλων* suspicari.

¹⁰ Πτώσις] Hoc est, *casus, ruina*. Ita *Bohus*. Vocat, inquit, Cicero Curianam πτώσις, dedecus & ignominiam flagitiosissimi viri Q. Curii, qui, ut refert Sallustius, ob probra & mala facinora motus fuerat Senatus. Alii *Phocis*, alii *Præcis* malunt; dubitant, Græce an Latine Cicero scripserit: & campus est, in quo libere vagantur. Quam sapiens *Manutius*, qui fateatur se diu cogitantem excogitare nihil potuisse, quod probaret. *Oliværus*.

¹¹ Theophane] Qui Pompeji sensus, & consilia noverat. Epist. 4. *Manutius*.

¹² Alabarches] Hoc nomine Pompejum notat, qui gloriabatur se mirum in modum auxisse vestigia populæ Romani. *Κλαύδιος*, inquit *Hesychius*, μέλας & γρόγγυρος, id est, atramentum quo scribitur; unde & pro scriptura ipsa accipitur. *Bohus*.

¹³ Κατὰ τὸ κηδεμονικόν] Accurate.

¹⁴ ὑποθήκας] Documenta.

¹⁵ Περὶ τῶν ἄλλων] De summa rerum.

CICERO ATTICO SAL.

XVIII. ACEPI aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quam suspensio animo & sollicito scire a veres, quid esset novi. Tenemur undique: neque jam quominus serviamus, recusamus; sed mortem & ejectionem, quasi majora, timeamus: quæ multo sunt minorâ. Atque hic status, qui una voce omnium gemitur, neque verbo cuiusquam sublevatur. ¹ Σχορός est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam ² largitionem relinquere. Unus loquitur, & palam adversatur adolescens ³ Curio. Huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa præterea benevolentia permulta a bonis impertiuntur: ⁴ Fufum clamoribus, & conviciis, & sibilis contestantur. His ex rebus non spes, **Tom. VII.** **R** **sed**

¹ Σχορός] Huc spectantur, hoc voluerunt. *Manutius*.
² Largitionem] De publico.
³ Curio] Quod Reges oderit superbos,

Ep. 8. h. l. *Corradus*.
⁴ Fufum] Fufum Calenum acerrimum Cæsaris propugnacorem, Ciceronis inimicum: de quo alibi, *Poppo*.

fed dolor est major; cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. Ac ne forte quæras ⁵ κατὰ λεπτόν de singulis rebus, univèrsa res eo est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modo privatos, verum etiam magistratos liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat, & convivis est liberior, quam fuit. Vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam ⁶ Campana lex execrationem in ⁷ concione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. Non dubitant jurare cæteri. ⁸ Laterensis existimatur ⁹ caute fecisse, quod Tribunatum plebis petere destitit, ne juraret. Sed de Republica non libet plura scribere. Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. Me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Cæsare valde liberaliter invitior ¹⁰ in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causa datur. Sed hæc & præsidii apud pudorem ¹¹ Pulchelli non habet satis, & a fratris adventu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quo minus adsum, cum velim. ¹² Hanc ego tenco, sed usurum me non puro. Neque tamen scit quisquam. Non lubet fugere: aveo pugnare. Magna sunt hominum studia. Sed nihil affirmo: tu hoc silebis. ¹³ De Statio manumisso, & nonnullis aliis rebus, angor quidem, sed jam prorsus occului. Tu vellem, egove cuperem, adesses: nec mihi consilium,

⁵ Κατὰ λεπτόν] Minutatim.

⁶ Campana lex] Julia agraria de agro Campano dividendo; cuius caput quoddam erat, ut candidati se ipsi iurejurando execrarentur, si in magistratu, quem peterent, mentionem fecissent de agro Campano aliter possidendo, atque ut lex Julia præscriberet. Ep. 16. *Papma*.

⁷ Concione] Præclare ex Balliolensi refertur Grævius: cum antea legereur *coitione*. Jurare enim debebant publice. Coitiones autem erant privatæ, fiebantque in privatis locis.

⁸ Laterensis] M. Juventius Laterensis, de quo in Orat. pro Plancio, & in ep. Plan-

ci ad Ciceronem lib. X. *Manutius*.

⁹ Cautè] Tornæsius, & Decurratus, laute: Crufellinus, *caute*; quam scripturam expressimus: quanquam alteram, *laute*, non damnamus. *Bofius*.

¹⁰ Legationem] Utramque neglexit: alterutram si accepisset, vitare potuit exilii calamitatem. *Manutius*.

¹¹ Pulchelli] Puridum jam est toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium, cui cognomen Pulcher. *Idem*.

¹² Hanc] Provinciale. *Idem*.

¹³ De Statio manumisso] Ep. 2. lib. 1. ad Q. fr. *Corradus*.

filium, nec consolatio deesset. Sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

CICERO ATTICO SAL.

XIX. **M**ULTA me sollicitant, & ex Reipublicæ tantomotu, & ex iis periculis, quæ mihi ipsi intenduntur: & sexcenta sunt. Sed mihi nihil est molestius, quam Statum manumissum. ¹ Nec meum imperium? ac mitto imperium; non similitudinem meam revereri saltem? Nec, quid faciam, scio: neque tantum est in re, quantus est sermo. Ego autem ne irasci possim quidem iis, quos valde amo: tantum doleo, ac mirifice quidem. Cætera in magnis rebus; minæ Clodii, contentionesque, quæ mihi proponuntur, modice me tangunt. Etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate, vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, ² dignitatis ἀδύς, tanquam ἐπιός: saluti, si me amas, consule. Me miserum, cur non ades? nihil te profecto præteriret: ego fortasse ³ τυφλώττω, & nimium ⁴ τῷ καλῶ προσπέτομαι. Scito nihil unquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræque omnibus generibus, ordinibus, atatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule quam vellem, non modo quam putaram. ⁵ Populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cælo est: nec quare, scio; sed ita laudatur, quasi ⁶ Unus homo nobis cunctando restituit rem. Pompejus, nostri amores, qui mihi summo dolori est, ipse se ⁷ affixit; ⁸ neminem tenet: R 2 volun-

¹ Nec meum imperium] Verba hæc sunt Terentii ex Phormione, cum queritur Demipho filium se absente & nescio dixisse *ut imperium meum? nec meum imperium*, ac mitto imperium &c. *Victorius*. Illa verba non Statum spectant, sed ipsum fratrem cui toties Cicero mandaverat ne Statum manumitteret. *Grævius*.

² Dignitatis ἀδύς, tanquam ἐπιός] Dignitatis satis, tanquam querens: satis tibi dignitatis, Cicero, ut præficus satis querens, quando relictis glandibus ad victum triticum se contulerunt. Proverb. *Satis querens*.

Corradus.

³ Τυφλώττω] Cæcus sum.

⁴ Τῷ καλῶ] Honestati deditus sum.

⁵ Populares isti] Cæsar, Pompejus, Crassus: & cum ironia: quod populares dici non possunt, quos populus, etiam modesti homines, sibilis infestentur. *Man.*

⁶ Unus homo] Ennii poeta: vestus de Q. Fabio Maximo. *Idem*.

⁷ Affixit] Qui se cum socio suo Cæsare conjunxerit, & ab optima causa ad perditam deliquerit. *Idem*.

⁸ Neminem] Quia bonos inimicos habet, improbos non amicos. Ep. 21. *Idem*.

voluntate, an metu necesse sit ⁹ iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam: neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea gessi: ¹⁰ utor via. Populi sensus maxime theatro, & spectaculis perspectus est. Nam gladiatoribus quæ ¹¹ dominus, quæ ¹² advocati filibilibus conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragædus in nostrum Pompejum petulanter inductus est. *Nostra miseria tu es Magnus*, millies coactus est dicere. *Eandem virtutem istam, venier tempus cum graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itemque cætera. Nam & ejusmodi sunt ii versus, ut ¹³ in tempus ab inimico Pompeji scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, & cætera, magno cum fremitu & clamore sunt dicta. Cæsar cum venisset, ¹⁴ mortuo plausu: Curio filius ¹⁵ est infecutus: huic ita plausum est, ut, salva Republica, Pompejo laudi solebat. Tulit Cæsar graviter. Literæ ¹⁶ Capuam ad Pompejum volare dicebantur. ¹⁷ Inimici erant Equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Rosciæ legi, etiam frumentariæ ¹⁸ minitabantur. Sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ¹⁹ ab illis, silentio transire: sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse ²⁰ tamen ferendum: sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quam præsidio. Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est: impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis.

Videor

⁹ *Iis uti*] Vereor, ne Pompejus Cæsaris, & Crassi institutum amicitiam retineat, non tam voluntate, quam quod bonos metuit, quos offendit. *Idem*.

¹⁰ *Utor via*] Neque in hanc partem, neque in illam declino. Quasi via utor. Transfertur ad rationem, & consilium: & illud Terentii in Andri. *Eam secum rem reputavit via*. Donatus, & Euphrastus explanant, *Via*, id est, *consilio, ratione*. *Idem*.

¹¹ *Dominus*] Is, qui gladiatores dabat. *Idem*.

¹² *Advocati*] Qui cum eo ad spectandum venerant. *Idem*.

¹³ *In tempus*] Non ut multis ante annis, & a vetere poeta, sed ut scripti viderentur & ad hujus temporis turpitudinem proprie

notandam, & ab inimico Pompeji. *Idem*.

¹⁴ *Mortuo plausu*] Plausu ita tenui, vix ut exaudiretur. *Idem*.

¹⁵ *Est infecutus*] Post Cæsarem in theatrum venit. *Idem*.

¹⁶ *Capuam*] Capuæ vigintiviro agros dividebat lege Julia. *Idem*.

¹⁷ *Inimici*] Cæsar, & ejus amici. *Idem*.

¹⁸ *Minitabantur*] Se abrogaturos non modo Rosciam legem, quæ xiv ordines in theatro equitibus dedisset, sed etiam frumentariam, quæ ad universum populum pertinebat. *Idem*.

¹⁹ *Ab illis*] A Cæsare, & amicis.

²⁰ *Tamen ferendum*] Non quia rectum, sit, sed quia corrigendi spes non est. *Idem*.

Videor mihi nostrum illum ²¹ Consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompejus significat studium erga me non mediocre. Idem affirmat, verbum de me illum non esse facturum. In quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. ²² Cosconio mortuo, sum in ejus locum invitatus. Id erat vocari in locum mortui. Nihil meturpius apud homines fuisset: neque vero ad istam ipsam ²³ *δοσκολων* quicquam alienius. Sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. Cæsar me sibi vellet esse legatum. Honestior hæc declinatio periculi. Sed ego hoc nunc repudio. Quid ergo est? pugnare malo: nihil tamen certi. Iterum dico, utinam adesles! Sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? hoc opinor. Certi sumus perisse omnia. Quid enim ²⁴ *ἀντιθέτα* tandiu? Sed hæc scripsi properans, & mehercule timide. Posthac ad te, aut, si perfidelem habebō, cui dem, scribam plane omnia: aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. In iis epistolis me Lælium, te ²⁵ Furium faciam: cætera erunt ²⁶ *ἐν ἀντιθέτοις*. Hic ²⁷ Cæcilium colimus, & observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. Is ardet dolore, & ira noster Pompejus.

²¹ *Consularem exercitum*] Bonos omnes

Consularem appellat exercitum, quos sibi in

consulatu præstantissimis actionibus obtinuerat. *Idem*.

²² *Cosconio*] Vigintiviro agris dividun-

dis. Fortasse is, de quo pro Sylla. *Idem*.

²³ *Δοσκολων*] Securitatem.

²⁴ *Ἀντιθέτα*] Distinulamus?

²⁵ *Furium*] L. Furium Philum.

²⁶ *Ἐν ἀντιθέτοις*] In ænigmatibus.

²⁷ *Cæcilium*] Avunculum tuum, qui Av-

ticum postea testamento adoptavit. *Man-*

CICERO ATTICO SAL.

XX. ANICATO, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex literis tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium, quibus rebus possum, tuor diligenter. Varro fatiscit nobis. Pompejus amat nos, carosque habet. Credis? inquires. Credo: prorsus mihi persuadet. Sed quia, ut video, ¹ pragmatici homines ² omnibus

¹ *Pragmatici*] Rebus gerendis exercitati, multo rerum usu periti.

² *Omnibus historicis præceptis*] Sic quidem omnes libri & editiones, quos vidi. In mat-

gine tamen Lambinianæ notatum est, *Omnibus historicis præceptis*. Et sic sine dubio scripsit Cicero. Non ausus tamen sum sine libris mutare. *Grævius*.

bus historicis præceptis, verbis denique cavere jubent, & vetant credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompejus affirmat non esse periculum; adjurat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. Tractatur res. Simul & quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab ³ Amalthea te non commovebo. De Republica breviter ad te scribam. Jam enim charta ipsa ne nos prodatur, pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ⁴ ἀλλήγοειν obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea quæ sunt aëta improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, aperteque loquantur, & jam clare gemant; tamen medicina nulla afferatur. Neque enim resisti sine internectione posse arbitramur: nec videmus qui finis cedendi præter exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione & benevolentia in caelo est: edicta ejus & conciones describunt & legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est, quam odium popularium. Hæc quo sint eruptura, timeo. Sed, si dispicere quid cœpero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas; expeditus facito ut sis; si inclaro, ut accurras. Sed do operam, & dabo, ne sit necesse. Quod scripseram te Furium scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare. Me faciam Lælium, & te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modo erunt ejusmodi literæ, quas in alienum incidere nolim. ⁵ Diodotus mortuus est: reliquit nobis ⁶ H-S fortasse centies. Comitia Bibulus cum ⁷ Archilochio edicto in ante diem xv Kal. Nov. distulit. A Vibio libros accepi. ⁸ Poeta ineptus: nec tamen scit nihil: & est non inutilis. Describo, & remitto.

³ Amalthea] Vide ad ep. 13. lib. I.
⁴ Ἀλλήγοειν] Allegorisi.
⁵ Diodotus] Stoicus. In Bruto, cap. 20.
⁶ H-S centies] Centum scribendum, ut recte viderunt Manutius & Malaspina. Non est Philosphi in aliena domo degentis tantam vim argenti habere. Grævius.

⁷ Archilochio] Vide mox epist. 21.
⁸ Poeta] Alexander Ephesius, qui Cosmographiam verbis descripsit, teste Strabone. De quo vide G. Voss. III. de Hist. Græc. Hunc poetam ideo ad Ciceronem misit Atticus, quia tum firmum orbis terrarum Tullius describere constituerat.

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XXI. DE republica quid ego tibi subtiliter? tota perii: atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur ejusmodi dominatio civitatem oppressisse, quæ jucunda esset multitudini; bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsum eruptura sit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam ¹ illorum sumus experti, qui Catoni ² irati omnia perdiderunt. Sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire. Nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarserint. Equidem sperabam, ut sæpe etiam loqui tecum solebam, sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus: & fuisset ita, si homines transitum tempestatis expectare potuissent: sed cum diu occulte suspirassent, postea jam gemere, ad extremum vero loqui omnes, & clamare cœperunt. Itaque ille ³ amicus noster, insolens infamiae, semper in laude laersatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit: ⁴ progressum præcipitem, inconstantem reditum videt: bonos, inimicos habet; improbos ipsos, non amicos. Ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, cum illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem, qui antea solitus esset jactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus. Ut ille tum humilis, ut demissus erat: ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat. O spectaculum ⁵ uni Crasso jucundum, cæteris non item. Nam, quia deciderat ex astris, lapsus, quam progressus, potius videba-

¹ Illorum] Cæsaris, & Pompeji. Man.

² Irati] Pompejus, quia Catonis forem cum uxorem peteret, repudiatus est; Cæsar, propter veteres inimicitias, & recentes injurias. Idem.

³ Amicus noster] Pompejus. Idem.

⁴ Progressum præcipitem] In conspiratio-

nem cum Cæsare & Crasso: in quam se temere præcipitaverat; nec sine inconstantia nota ab ea poterat recedere. Popma.

⁵ Uni Crasso] Qui, Pompeji vetus inimicus, paulo ante Cæsaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta malevolentia suffumum. Manutius.

debat : & , ut Apelles , si Venerem , aut si Protogenes Ialysum illum suum coeno oblitum videret , magnum , credo , acciperet dolorem : sic ego hunc omnibus a me pictum & positum artis coloribus , subito deformatum , non sine magno dolore vidi . Quanquam nemo putabat propter ⁶ Clodianum negotium , me illi amicum esse debere . Tamen tantus fuit amor , ut exhauriri nulla posset injuria . Itaque ⁷ Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda , ut eum locum , ubi proponuntur , præ multitudinem eorum , qui legunt , transire nequeant ; ipsi ita acerba , ut tabescat dolore ; mihi mehercule molesta , quod & eum , quem semper dilexi , nimis excruciant ; & timeo , tam vehemens vir , tamque acer in ferro , & tam insuetus contumeliæ , ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat . Bibuli qui sit exitus futurus , nescio . Ut nunc res se habet , admirabili gloria est . Quin cum comitia in mensem Octobr. distulisset ; quod solet ea res populi voluntatem offendere , putarat Cæsar oratione sua posse impelli concionem , ut iret ⁸ ad Bibulum ; multa cum seditiosissime diceret , vocem exprimere non potuit . Quid quæris ? sentiunt , se nullam ullius partis voluntatem tenere : eo magis vis nobis est timenda . Clodius inimicus est nobis . Pompejus confirmat eum nihil esse facturum contra me . Mihi periculosum est credere : ad resistendum me paro . Studia spero me summa habiturum omnium ordinum . Te cum ego desidero , tum vero res ad tempus illud vocat . Plurimum consilii , animi , præsidii denique mihi , si te ad tempus videro , accesserit . Varro mihi satisfacit . Pompejus loquitur divinitus . Spero nos aut certe cum summa gloria , aut sine molestia etiam discessuros . Tu , quid agas , quemadmodum te oblectes , quid cum Sicyoniis egeris , ut sciam cura .

⁶ Clodianum] Cum fuerit ille traditor Clodii ad Plebem . *Corradus* .

⁷ Archilochia edicta] Acerba , maledictorum & probrorum plena , qualia fuerunt scripta Archilochi poetæ , quem ut ait Horatius , proprio vobis amavit Iambo . Bibulus enim Consul foro pulsus a Cæsare collega , acer-

bissimis edictis eum & Pompejum profudit , ut referunt Suetonius & Plutarchus . *Pogma* .

⁸ Ad Bibulum] Ad ades Bibuli cum clamore . Bibulus enim , post agrariam legem , domi inclusus consulatum peregit . Suetonius . *Manutius* .

CICE-

CICERO ATTICO SAL.

XXII. QUAM vellem ¹ Romæ ! Manifeste profecto , si hæc fore putassemus . Nam Pulchellum nostrum facillime teneremus : aut certe , quid esset facturus , scire possemus . Nunc se res sic habet : volitat , furit , nihil habet certi , multis denuntiat ; quod fors obtulerit , id acturus videtur . Cum videt , quo sit in odio status hic rerum , in eos , qui hæc egerunt , impetum facturus videtur . Cum autem rursus opes & vim ² exercitus recordatur , convertit se in nos . Nobis autem ipsis cum vim , tum ³ iudicium minatur . Cum hoc Pompejus egit , & , ut ad me ipse referebat , (alium enim habeo neminem testem) vehementer egit , cum diceret , in summa se perfidia , & sceleris infamia fore , si mihi periculum crearetur ab eo , quem ipse armasset , cum plebejum fieri passus esset : sed fidem recepisse sibi & ipsum , & ⁴ Appium de me : hanc si ille non servaret , ita laturum , ut omnes intelligerent , nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse . Hæc , & in eam sententiam cum multa dixisset , aiebat illum primo sane diu multa contra : ad extremum autem manus dedisse , & affirmasse nihil se contra ejus voluntatem esse facturum . Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperire loqui . Quod si non faceret , tamen ei nihil crederemus : atque omnia , sicut facimus , pararemus . Nunc ita nos gerimus , ut in dies singulos & studia in nos hominum , & opes nostræ augeantur . Rempubicam nulla ex parte attingimus . In causis , atque in illa opera nostra forensi , summa industria versatur : Quod egregie non modo iis , qui utuntur opera , sed etiam in vulgus gratum esse sentimus . Domus celebratur : occurritur : renovatur memoria Consulatus : studia significantur : in eam spem adducimur , ut nobis ea contentio , quæ impendet ,

Tom. VIII.

S

¹ Romæ] Supple , esse . Lamb. & Grut. *Rome manifeste* : manifeste profecto &c.

² Exercitus] Quem Cæsar habebit Galliarum proconsul . *Manutius* .

³ Iudicium] Populi : ut ad populum cau-

sam Cicero diceret de civibus Romanis & contra leges , & indicta causa summo supplicio affectis . *Idem* .

⁴ Appium] P. Clodii fratrem , qui anno sequenti prætor est designatus . *Idem* .

det, interdum non fugienda videatur. Nunc mihi & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per ⁵ Varronem nostrum agi possunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publico elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam... Sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si ante quam ille ineat magistratum. Puto, ⁶ Pompejum Crasso urgente, si tu aderis, qui per ⁷ Βοώπιον ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certe sine errore futuros. Precibus nostris & cohortatione non indiges. Quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magni tudo postulet, intelligis. De Republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia: mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facile sentias, tædet ipsum Pompejum, vehementerque poenitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem. Sed certe videntur hæc aliquo eruptura. Libros ⁸ Alexandri, negligentis hominis, & non boni poetæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; & hominem gravem, & prudentem, & dignum tua commendatione cognovi.

⁵ Varronem nostrum] Qui gratia valet apud Pompejum. Fuerat enim ejus præfectus bello maritimo contra piratas. Man.

⁶ Pompejum Crasso] Quoniam futurum est, ut Crassus Pompejum urgeat contra me, intelliget, qua fide Pompejus mecum agat; & Clodius narrabit: illa tibi, si aderis. Ita

fiet, ut, si intelligam Pompejum bona fide mecum agere, sine molestia sim, Clodii furorem non timeam; si aliter, credulitatis errore non decipiar. Idem.

⁷ Βοώπιον] Clodii furorem, qua Crassus plurimum uteretur. Idem.

⁸ Alexandri] Vide supra, ep. 20.

CICERO ATTICO SAL.

XXIII. **N**UNQUAM ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. Ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. Nam cum vacui

tem-

temporis nihil haberem, & cum, ¹ recreanda vocula causa, necesse esset mihi ambulare, hæc distavi ambulans. Primum igitur illud te scire volo, ² Sampficeramum nostrum amicum vehementer sui status poenitere, resituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis, & medicinam interdum aperte quarere; quam ego possum invenire nullam: deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consensere; consensionem univerforum nec voluntatis, nec sermonis majorem unquam fuisse. Nos autem (nam, id te scire cupere, certo scio) publicis consiliis nullis interfumus, totosque nos ad forensam operam, laboremque contulimus. Ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed Βοώπιδος nostræ consanguineus non mediocres terrores jacit, atque denuntiat, & Sampficeramum negat; ceteris præ se fert, & ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas, si dormis, expergiscere; si stas, ingredi; si ingredieris, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis, & prudentia tua, quodque maximum est, quantum in amore & fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, conjunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. Permagnum nostri interest, te, si comitiis non potueris, at ³ declarato illo, esse Romæ. Cura ut valeas.

¹ Recreanda vocula] In opera forensi pe-

ne amissa. Corradus. A Fabio ad vocem conservandam & augendam commendatur ambulatorio, lib. XI. cap. 3. a Martiano Capella de Nuptiis Philol. lib. V. cap. de pro-

nuntiatione &c. Grævius.

² Sampficeramum] Pompejum. Manut.

³ Declarato illo] Postquam Clodius designatus fuerit Tribunus plebis, & ante quam ineat magistratum. Ep. 22. Idem.

CICERO ATTICO SAL.

XXIV. **Q**UAS Numestio literas dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatus fieri posset. Ad illam ¹ κέλευσιν adde etiam si quid potes. Ac ne sis perturbatus: novi enim te; & non ignoro, quam sit amor omnis

S 2

folli-

¹ Κέλευσιν] Adhortationem. Vide Turneb. Advers. XXX. 13.

sollicitus, atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quam aditu. Vettius ille³ noster index,⁴ Cæsari, ut perspicimus, pollicitus est, se curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. Itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, & cum eo, ut res indicat, sæpe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompejum impetum facere, eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompejum. Res delata ad Senatum est. Introductus Vettius, primo negabat se unquam cum Curione⁵ restitisse; neque id sane diu. Nam statim⁶ fidem publicam postulavit. Haud declamatum est. Tum exposuit, manum fuisse juventutis duce Curione, in qua⁷ Paulus⁸ initio fuisset, &⁹ Q. Cæpio Brutus, & Lentulus, flaminis filius, conscio patre. Postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est; Vettio pugionem defuisse, nisi ei Consul dedisset; eoque magis id ejectum est, quod a. d. III. Id. Maji Bibulus Pompejum fecerat certiorum, ut caveret insidias. In quo ei Pompejus gratias egerat. Introductus Curio filius dixit ad ea, quæ Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adolescentium consilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompejum adorirentur: in eo principem Paulum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus-consultum ut Vettius, quod confessus esset se¹⁰ cum telo fuisse, in vincula conjiceretur: qui eum emisisset, contra Rempublicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent¹¹ id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, & item

² *Aditu*] Lambinus, Gruterus, *auditu*.
Quod minus placet. *Olivetor*.
³ *Noster index*] In conjugatione Catilinae.
Dion. lib. XXXVII. *Corradus*.
⁴ *Cæsari*] Consuli, præmia promittenti.
Suetonius; Appianus, in Vatinius. *Man*.
⁵ *Restitisse*] Colloquendi causa. Sic *Te-*
rentius in Andr. *Dave*, *ader*: *refisse*. *Idem*.
⁶ *Fidem publicam*] Ut ipsi dæretur impu-
nitas, si alios indicasset. *Idem*.
⁷ *Paulus*] L. Emilius Paulus, qui Mace-

doniam questor obtinebat. Postea consul fuit cum C. Marcello. *Idem*.
⁸ *Initio*] Cum Romæ esset, nondum in Macedonia profectus. *Idem*.
⁹ *Q. Cæpio*] M. Junius Brutus, ille interfectus Cæsaris, adoptatus ab avunculo Servilio Cæpione, fuit appellatus *Q. Cæpio Brutus*. Phil. X. *Popma*.
¹⁰ *Cum telo*] Quod lex vetabat. *Man*.
¹¹ *Id esse actum*] Ita rem esse compositionem a Cæsare, & Vettio. *Idem*.

item servi ejus comprehenderent cum telis: deinde ille se diceret indicaturum; idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompejum detulissent. Tum senatus-consultum in concione recitatum est. Postero autem die Cæsar, is, qui olim Prætor cum esset,¹² Q. Catulum ex inferiore loco¹³ jusserat dicere, Vettium in Rostra¹⁴ produxit; eumque in eo loco constituit, quo Bibulo Consuli¹⁵ aspirare non liceret. Hic ille omnia quæ voluit, de Republica dixit, & qui illuc¹⁶ factus institutusque venisset, primum Cæpionem de oratione sua sustulit, quem in Senatu acerrime nominarat; ut apparet, noctem, & nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attingeret, eos nominavit,¹⁷ Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti G. Fannium, illum, qui¹⁸ in P. Clodium subscriperat;¹⁹ L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit: sed dixit, Consularem disertum,²⁰ vicinum Consulibus, sibi dixisse,²¹ Ahalam Servilium aliquem, aut²² Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, cum, jam dimissa concione, revocatus²⁴ a Vatino fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem generum meum, & M. Lateransem. Nunc reus erat apud Crassum Di-

¹² *Q. Catulum*] Ep. 10. lib. I. ex petitione Pontificatus odio incensum. Sall. in Catil. *Corradus*.

¹³ *Jusserat dicere*] Quando illum de refectione Capitolii ad disquisitionem populi vocavit, rogatione promulgata, qua curatorem eam in Pompejum transirebat. Suet. in Cæs. & Dion. lib. 37. *Idem*.

¹⁴ *Produxit*] Nam privato non licuisset de superiore loco dicere, & concionem habere, nisi a magistratu concederetur. Epist. 1. & 2. lib. IV. *Manutius*.

¹⁵ *Aspirare non liceret*] Domi enim se tenebat armorum metu. Non dixit, *Accedere*, sed, *Aspirare*. Quod minus est. *Idem*.

¹⁶ *Factus*] Hoc est, intrusus quid diceret a Cæsare & Vatino. Vide Cic. orat. in Vat. *Grævius*.

¹⁷ *Nocturnam deprecationem*] Servilia, Bruti matris; quam Cæsar antavit. Hujus apud Cæsarem preces significat, ut filius ejus Cæpio Brutus de oratione Vettii tolleretur. *Manutius*.

¹⁸ *Lucullum*] Cum, Lucullus, dicitur, sine prænominis; de Lucio, non de Marco ejus fratre, *Manutius* intelligendum. *Idem*.

¹⁹ *In P. Clodium*] Cum accusatus est crimine pollutarum religionum. Ep. 10. l. I. *Idem*.

²⁰ *L. Domitium*] Aheobarbum, qui consul fuit cum Ap. Claudio. *Idem*.

²¹ *Vicinum consulibus*] Vicinus erat Ciceroni Cæsaris consulis, quod ipse in Palatio, Cæsar autem in Sacra via habitabat, quæ secundum radices Palatii a Carnis in Capitolium tendebat. *Idem*.

²² *Ahalam Servilium*] Qui sua manu Q. Mælium, regnum appetentem, occiderat. Livius. *Idem*.

²³ *Brutum*] Qui reges exegerat. *Idem*.
²⁴ *A Vatino*] Qui cum Vettio, presente populo Romano, collocutus, inculcavit, ut Pisonem, & Lateranensem, nominaret. *Cic. in Vat. Idem*.

vitem Vettius²⁵ de vi: &, cum esset damnatus, erat²⁶ indicium postulaturus: quod si impetrasset, ²⁷ iudicia fore videbantur: Ea nos, utpote²⁸ qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed proflus vitæ tædet, ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modo eadem²⁹ timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Confidii discusserat: ea, ³⁰ quam quotidie timere poteramus, subito exorta est. Quid quæris? nihil me infortunatius, nihil fortunatius est³¹ Catulo, cum splendore vitæ, tum hoc tempore. Nos tamen his miseriis e-recto animo, & minime perturbato sumus: honestissimeque dignitatem nostram, & magna cura tuemur. Pompejus de Clodio jubet nos esse sine cura, & summam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione conjunctum cupio. Quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo si potest acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. Respiraro, si te videro.

CI-

²⁵ De vi] Lege Plotia: quia confessus esset, se cum telo fuisse. Idem.

²⁶ Indictum] Hoc sensu: Si damnatus erit Vettius, ut absolvatur indicium postulabit, id est, ut alios ejusdem facinoris confictos indicare sibi liceat, a iudicibus petet. Man. Indictum non intelligendum de conjuratione illa ficta & commentitia. Nam jam ante in Senatu & pro Rosfris indicaverat illos, quos fingebat in Pompeji caput conspirasse. Ideo in Senatu fidem publicam postulavit, ut superius in hac epistola Cicero tenetur. Sed reus de vi petiit, ut sibi liceat impune detegere, quomodo re vera se hoc haberet negotium; nimirum ut a Julio Casare fuerit subornatus, ad hæc crimina fingenda, & viros optimos falsæ conjurationis accusandi. Ideo desperans tam præcipitis consilii eventum, Casar interceptis veneno Vettium creditur, ut Suetonius in Julio prodidit cap. 20. Graviter.

²⁷ Iudicia fore videbantur] Fore videbam, ut multi rei fierent, ex indicio Vettii. Manutius.

²⁸ Qui nihil contemnere] Ideo non pertimescimus, quia cavemus omnia. Iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio

Vettii, & mox a P. Clodio de necatis civibus Romanis. Idem.

²⁹ Timueramus] Plutarchus hæc: Cum senatores in curiam pauci convenirent, Confidius Casari causam dixit esse, quia militum illius arma timerent. Cui Casar: Cur tu quoque ob eandem causam non domi te contineres? Quia, Confidius, senectus me facit inavertitum. Idem.

³⁰ Quam quotidie] Hoc Vetti indicio pertinet ad eum, eadem quotidie nobis fuisse timendam ab iis, qui rerum potiuntur. Quorum videmus quam scelerata consilia sint, cum pernicem bonis viris quancunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarent, sed timere quotidie poteramus, ut nobis inscientibus impendentem. Idem.

³¹ Catulo] Cicero & Catulus fuerant socii in tuenda republicæ dignitate, qua assistita & oppressa se censebat infortunatum quod vivat, fortunatum Catulum, qui in honore splendide semper vixerit, & ante hoc calamitosum tempus e vita excesserit, mortuus anno proximo, Afranio & Metello Coss. Lib. I. ep. 17. Popma.

CICERO ATTICO SAL.

XXV. CUM aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse, eam rem summæ tibi voluptati esse. Sed ego malle ad illum scripsisses, mihi illum satisfacere; non quo faceret, sed ut faceret. Mirabiliter enim¹ moratus est, sicut nosti, ² ἐπιπλάξῃ δὲ δέειν. Sed nos tenemus præceptum illud, ³ ἴσθι τῶν κεραιῶν. At hercule alter tuus familiaris⁴ Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret? Sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copiosius potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo. Sed quid tu scribas? quem jam ego venire, atque adesse arbitror. Ita enim egi tecum superioribus literis. Valde te expecto, valde desidero; neque ego magis, quam ipsa res & tempus possit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem quod sæpe? Republica nihil desperatus: iis, ⁵ quorum opera, nihil majore odio. Nos, ut opinio, & spes, & conjectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. Quare advola. Aut expedies nos omni molestia, aut eris particeps. Ideo fum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quæ volumus licebit. Cura ut valeas.

¹ Non quo faceret] Non quia proflus præterit, quod cupio. Corradus.

² Moratus est] Placeret, inodoratus: quia, cum, Pompejo aut Casari credere, periculosum videret, eorum animos nosse, magni putabat ad suas rationes interesse, propter infrequentis anni impendentem a Clodio tempestatem. Manutius. Vide Casaub. in Athen. lib. I. cap. 4.

³ ἴσθι τῶν κεραιῶν] Sequitur apud Euripi-

dem, ὅστις, ἀδὰ πύρα τῶν ὀφθαλμῶν, quorum mens est involucris circumtecta, qui quo minime sincero & candido estis animo, sed versute omnia cogitatis.

⁴ Τῶν κεραιῶν] Potentium sulcibus ferre oportet, vel peccata. Eurip. in Phæn.

⁵ Hortalus] Q. Hortensius, Orator, qui defendit L. Valerium Flaccum, pro quo extat Ciceronis oratio.

⁶ Quorum opera] Desperata est.